

Dawid Nowak¹

Pod merytoryczną opieką plk. dr. hab. inż. Witalisa Pellowskiego

WPŁYW PRZEMIAN USTROJOWYCH Z 1989 ROKU NA POPRAWĘ BEZPIECZEŃSTWA EKOLOGICZNEGO POLSKI

Streszczenie: Bezpieczeństwo ekologiczne jest bardzo rzadko podejmowanym tematem. Należy mieć świadomość, że ten rodzaj bezpieczeństwa ma niezwykle istotny wpływ na pozostałe, gdyż wchodzi one z nim w bardzo silną interakcję. W Polsce w czasach przed rokiem 1989 nie zwracano szczególnej uwagi na ochronę środowiska, która de facto ściśle związana jest z bezpieczeństwem ekologicznym, czego skutkiem było silne zanieczyszczenie środowiska naturalnego. Dopiero po obradach okrągłego stołu stworzono system, który pozwolił na ochronę środowiska poprzez egzekwowanie kar za jego naruszanie, a środki uzyskane z tego tytułu były i nadal są wykorzystywane na jego ochronę.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo ekologiczne, ekologia, ochrona środowiska, fundusz

WSTĘP

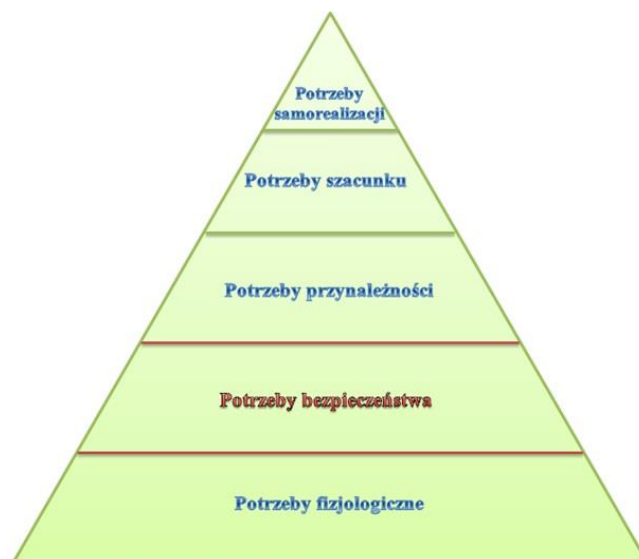
Temat bezpieczeństwa ekologicznego jest zwyczajowo pomijany w trakcie omawiania problematyki szeroko pojętego bezpieczeństwa. Autor przypuszcza, że główną przyczyną takiego stanu rzeczy jest stereotypowe przeświadczenie o braku szczególnego znaczenia ekologii dla życia człowieka. Aby zrozumieć, jak ważne dla egzystowania ludzkości jest zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego, należy uświadomić sobie, że życie na naszej planecie możliwe jest tylko dzięki środowisku naturalnemu, w którym się odbywa, a zmiany w ekosystemie związane z działalnością człowieka mają znaczący wpływ na cały obszar szeroko rozumianego bezpieczeństwa.

Niniejszy artykuł traktuje o zmianach, jakie zaszły w zakresie ochrony środowiska w wyniku reform z nią związanych, przeprowadzonych w roku 1989 i ich wpływie na bezpieczeństwo ekologiczne Polski. Dla poprawnego zrozumienia tematu, przed przystąpieniem do jego omówienia, autor wprowadza w tematykę bezpieczeństwa ekologicznego.

1. TYPOLOGIE BEZPIECZEŃSTWA

Termin *bezpieczeństwo* nie jest łatwy do jednoznacznego zdefiniowania, dlatego słuszne wydaje się, aby na początku określić, jakie ma znaczenie dla jednostki ludzkiej. Najlepszym przykładem wydaje się teoria wysunięta przez twórcę psychologii społecznej, Abrahama Maslowa. Autor ten stworzył piramidę potrzeb ludzkich (rys. 1).

¹ Dawid Nowak – student Wydziału Nauk o Bezpieczeństwie Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Łądowych.

Rys. 1. Piramida potrzeb Maslowa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: R. W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 2006, s. 521.

Potrzeby bezpieczeństwa należą do podstawowych potrzeb człowieka. Według Rickiego W. Griffina² zaspokojenie potrzeb wyższego rzędu (przynależności, szacunku, samorealizacji) jest możliwe tylko wtedy, gdy są zaspokojone potrzeby niższego rzędu (fizjologiczne, bezpieczeństwa). Zaspokojenie wszystkich potrzeb jest warunkiem prawidłowego rozwoju i funkcjonowania człowieka.

Wiedząc, że potrzeby bezpieczeństwa należą do potrzeb podstawowych, można się zastanawiać: Dlaczego tak jest? Co powoduje, że bezpieczeństwo jest tak ważne dla poprawnego funkcjonowania człowieka? Odpowiedź na te pytania stanowi poniższa analiza rozpoczęta od wyjaśnienia terminu bezpieczeństwo.

Termin bezpieczeństwo wywodzi się z języka łacińskiego od słowa *sine cura* oznaczającego *bez pieczy*³. Wśród definicji leksykalnych można spotkać wiele różnych wyjaśnień tego pojęcia. Słownik języka polskiego definiuje bezpieczeństwo jako *stan niezagrożenia*⁴. Inna znów definicja jest następująca: *Bezpieczeństwo – stan, który daje poczucie pewności i gwarancje jego zachowania oraz szanse na doskonalenie. Jedną z podstawowych potrzeb człowieka to sytuacja odznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś, co człowiek szczególnie ceni, na przykład zdrowia, pracy, szacunku, dóbr materialnych*⁵. Podsumowując, można jednoznacznie stwierdzić, że bezpieczeństwo jest to stan, w którym występuje brak zagrożenia, co umożliwia prawidłowy rozwój oraz samodoskonalenie.

Przeciwieństwem bezpieczeństwa jest zagrożenie definiowane jako: *sytuacja, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia*⁶. Zagrożenie nigdy nie występuje samo, gdyż zawsze dotyczy się jakiegoś podmiotu. W zależności od podatności podmiotu (człowieka, organizacji, przyrody), czyli jego sła-

² R. W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 2006, s. 521.

³ J. Zajac, *Bezpieczeństwo państwa*, [w:] K. A. Wojtaszczyk., A. Materska-Sosnowska (red.), *Bezpieczeństwo państwa*, Warszawa 2009, s. 17.

⁴ <http://sjp.pwn.pl/slownik/>, [dostęp z dnia: 04.11.2012].

⁵ *Słownik terminów w zakresie bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002, s. 13.

⁶ *Ibidem*, s. 162.

bości, zagrożenie może przerodzić się w szkodę⁷. Zagrożenie może faktycznie występować, ale może też być tylko rezultatem sposobu odbierania rzeczywistości przez dany podmiot. Można traktować je jako stan oraz jako proces, a przez to należy spojrzeć na nie w sposób obiektywny i subiektywny. Podążając za Danielem Frei, można wyszczególnić cztery elementy, które dają podstawę do wyżej przedstawionej tezy:

- *stan braku bezpieczeństwa występujący w sytuacji prawidłowo postrzeganego rzeczywistego zagrożenia;*
- *stan obsesji, w którym niewielkie zagrożenie postrzegane jest jako duże;*
- *stan fałszywego bezpieczeństwa opierający się na niedoszacowaniu (lekceważeniu) poważnego zagrożenia;*
- *stan bezpieczeństwa, w którym zagrożenie jest niewielkie, a jego postrzeganie adekwatne*⁸.

Bezpieczeństwo samo w sobie jest kategorią niepodzielną, jednakże dla różnych celów tworzy się jego typologie. W literaturze przedmiotu najczęściej można się spotkać z wymiarami bezpieczeństwa, które powstały na podstawie kryterium: podmiotowego, przedmiotowego, przestrzennego oraz źródła zagrożeń. Kryterium podmiotowe wyszczególnia takie rodzaje bezpieczeństwa, jak: międzynarodowe, państwa oraz jednostki. Według kryterium przedmiotowego mówi się o bezpieczeństwie: politycznym, militarnym, ekonomicznym, ekologicznym, socjalnym, informacyjnym, kulturowym. Kryterium przestrzenne wyróżnia bezpieczeństwo: lokalne, subregionalne⁹, regionalne, globalne. Natomiast według źródła zagrożeń można wyszczególnić bezpieczeństwo wewnętrzne oraz zewnętrzne¹⁰.

Powyższe typologie zostały stworzone w celu dokładnego scharakteryzowania bezpieczeństwa narodowego, które można zdefiniować, za Justyną Zajęc, w następujący sposób: *bezpieczeństwo państwa (narodowe) jest to zdolność władz i narodu do ochrony jego wewnętrznych wartości. Do najważniejszych wartości chronionych przez państwo należą: przetrwanie państwa jako instytucji, narodu jako grupy etnicznej, biologiczne przeżycie ludności, integralność terytorialna państwa, jego niezależność polityczna i swoboda działania międzynarodowego, spokój, ochrona własności, jakość życia obywateli*¹¹. Z przedstawionej definicji wynika, że bezpieczeństwo narodowe obejmuje szerokie spektrum zagadnień.

Analizując naturę podmiotową bezpieczeństwa, można uznać, że bezpieczeństwo jednostki jest jednocześnie bezpieczeństwem kolejnych podmiotów, które z jednostek się składają (społeczności, narodów, państw) – co w rezultacie tworzy bezpieczeństwo międzynarodowe¹².

Biorąc pod uwagę kryterium przedmiotowe bezpieczeństwa, bezpieczeństwo polityczne w ujęciu międzynarodowym rozumie się jako: *taki stan relacji międzynarodowych, w którym sprawnie funkcjonują polityczne (pokojowe) mechanizmy realizacji*

⁷ L. F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Warszawa 2012, s. 88.

⁸ W. Fehler, *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski*, Warszawa 2012, s. 8-9.

⁹ *Subregion – część regionu, to obszar geograficzny o pewnych charakterystycznych (gospodarczych, administracyjnych, historycznych, przyrodniczych, społecznych) cechach, które z jednej strony pozwalają na jego wydzielenie, z drugiej jednak strony świadczą o przynależności do danego regionu.* <http://www.igpw.pila.pl/innowacje/173;informacje-o-projekcie/181;akademickie-inkubatory-przedsiębiorczosci/>, [dostęp z dnia: 10.10.2012].

¹⁰ K. A. Wojtaszczyk, *Bezpieczeństwo państwa – konceptualizacja pojęć*, [w:] K. A. Wojtaszczyk., A. Materska-Sosnowska (red.), *Bezpieczeństwo państwa*, Warszawa 2009, s. 12.

¹¹ J. Zajęc, *op. cit.*, s. 17.

¹² *Bezpieczeństwo ekologiczne Rzeczypospolitej Polskiej*, <http://adamkorc.dl.interia.pl/>, [dostęp z dnia: 10.10.2012], s. 7.

i ochrony interesów poszczególnych państw połączone z istnieniem sprawnych i efektywnych mechanizmów kooperacji i uzgadniania rozwiązań dotyczących pojawiających się sporów i konfliktów¹³ oraz bezpieczeństwo polityczne oznacza taki stan systemu politycznego, który gwarantuje przestrzeganie norm chroniących porządek konstytucyjny, podmiotowość obywateli, zapewnia rozwój oraz funkcjonowanie i respektowanie mechanizmów demokratycznej legitymacji decyzji państwowych¹⁴ w ujęciu narodowym. Bezpieczeństwo militarne można rozumieć jako: stan i proces, w którym zarówno poszczególne państwa jak i społeczność międzynarodowa jako całość funkcjonują i realizują swoje cele bez zakłóceń i zagrożeń o charakterze (źródłach) militarnym i paramilitarnym¹⁵. Renata Włoch definiuje bezpieczeństwo ekonomiczne jako: (...) stan, gdy zapewnione są warunki gospodarcze konieczne dla przetrwania, dobrobytu oraz zrównoważonego rozwoju społeczeństwa zamykającego się w granicach danego państwa, jak również dla przetrwania i sprawnego funkcjonowania jego instytucji¹⁶. Według Marka Pietrasia bezpieczeństwo ekologiczne oznacza taki stan stosunków społecznych, w tym treści, formy i sposobów organizacji stosunków międzynarodowych, który nie tylko ogranicza czy eliminuje zagrożenia ekologiczne, lecz również promuje pozytywne działania, umożliwiając realizację istotnych wartości dla istnienia i rozwoju narodów i państw¹⁷. Bezpieczeństwo socjalne Piotr Zawadzki definiuje jako stan, w którym określona jednostka lub grupa społeczna jest wolna od zagrożeń o charakterze bytowym; stan, w którym jednostka lub grupa może liczyć na pomoc finansową w razie potrzeby¹⁸. Natomiast używając pojęcia bezpieczeństwa informacyjne, ma się na myśli (...) działania zmierzające do zabezpieczenia zasobów informacyjnych w pamięciach komputerów oraz w sieciach teleinformatycznych. Inaczej jest to zbiór reguł i procedur dotyczących bezpieczeństwa informacji¹⁹. Ostatnie wśród wymienionych rodzajów bezpieczeństwa w kryterium przedmiotowym jest bezpieczeństwo kulturowe, czyli (...) stan, w którym społeczeństwo zamieszkujące terytorium danego państwa może utrzymywać i pielęgnować wartości decydujące o jego tożsamości, a jednocześnie czerpać ze wzorów i doświadczeń innych narodów²⁰.

Rozpatrując kryterium przestrzenne bezpieczeństwa, stwierdza się, że *bezpieczeństwo globalne można próbować opisać jako taki stan, relacji, procesów i zjawisk w obrębie szeroko rozumianego środowiska światowego (w tym szczególnie sporów, konfliktów i kryzysów) który nie dezorganizuje (nie zagraża) w sposób zasadniczy funkcjonowaniu globalnej społeczności państw i narodów. Bezpieczeństwo regionalne to z kolei taki stan relacji na umownie wydzielonym, względnie jednorodnym obszarze geopolitycznym, który charakteryzuje się kontrolowanym poziomem zagrożeń oraz praktykowaniem przez funkcjonujące w jego obrębie podmioty państwowe i niepaństwowe współpracy, pokojowego współistnienia, rozwiązywania problemów i zażegnania kryzysów metodami kooperacyjnymi. Bezpieczeństwo lokalne można określić jako pewien stan spokoju, pewności roz-*

¹³ W. Fehler, *op. cit.*, s. 13.

¹⁴ *Ibidem*, s. 13.

¹⁵ *Ibidem*, s. 13.

¹⁶ R. Włoch, *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa*, [w:] K. A. Wojtaszczyk., A. Materska-Sosnowska (red.), *Bezpieczeństwo państwa*, Warszawa 2009, s. 95.

¹⁷ M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie*, Lublin 1996, s. 47-90.

¹⁸ P. W. Zawadzki, *Bezpieczeństwo społeczne*, [w:] K. A. Wojtaszczyk., A. Materska-Sosnowska (red.), *Bezpieczeństwo państwa*, Warszawa 2009, s. 119.

¹⁹ P. Tyrała, *Zarządzanie kryzysowe. Ryzyko – bezpieczeństwo – obronność*, Toruń 2001, s. 64.

²⁰ G. Michałowska, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, [w:] D. B. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa 1997, s. 132.

woju i posiadania zdolności do neutralizowania zagrożeń w geograficznie ograniczonej do kilku państw przestrzeni sąsiedzkiej²¹.

Ze względu na źródła zagrożeń wyróżnia się bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne, które składają się na bezpieczeństwo ogólne, a do których można zaliczyć rodzaje bezpieczeństwa wyróżnione przez wyżej opisane kryteria²².

2. BEZPIECZEŃSTWO EKOLOGICZNE

Ekologia należy do nauk badających strukturę oraz funkcjonowanie całej przyrody, od poziomu molekularnego po biocenotyczny²³. Rozróżnia się ekologię roślin, zwierząt oraz ekologię człowieka.

Ekologia człowieka zajmuje się badaniem interakcji zachodzących pomiędzy człowiekiem a środowiskiem naturalnym oraz wpływem, jaki wywiera działalność człowieka na przyrodę. Ma charakter: biologiczny – mówiący o przystosowaniu się człowieka do warunków środowiska, które ciągle ulegają zmianie; społeczno-ekonomiczny – który reguluje gospodarczo-techniczny stosunek człowieka do natury; polityczny – który wyraża się tym, że w stosunku do przyrody, zależności społeczno-ekonomiczne regulowane są przez systemy polityczne. To właśnie charakter polityczny spowodował, że pojawiły się głosy sprzeciwu w stosunku do koncepcji rozwoju przemysłu, energetyki, komunikacji, turystyki, architektury i urbanistyki. Wprowadzenie w życie tych koncepcji miałyby szkodliwy wpływ na środowisko naturalne. Dzięki charakterowi politycznemu wzrosła świadomość ekologiczna oraz zaczęto zwracać uwagę na potrzeby zachowania równowagi pomiędzy rozwojem społeczno-technicznym a środowiskiem naturalnym²⁴. Rozwój cywilizacyjny ułatwił człowiekowi życie codzienne, lecz jednocześnie sprowadził zagrożenia, które są jego wynikiem²⁵. Jak już wcześniej wspomniano, należy tak kształtować relacje na linii człowiek – przyroda, aby została zachowana równowaga. W sposób szczególny na ten fakt zwraca uwagę zasada zrównoważonego rozwoju, o której jest mowa w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP, ale przede wszystkim w Konstytucji RP. Zasada ta polega na takim kształtowaniu relacji człowiek – środowisko, aby działalność człowieka mająca na celu rozwój cywilizacyjny, gospodarczy, techniczny oraz naukowy nie wpływała negatywnie na bezpieczeństwo środowiska naturalnego²⁶.

Na temat bezpieczeństwa ekologicznego mówią strategie bezpieczeństwa narodowego wszystkich państw świata. Pozwala to stwierdzić, że bezpieczeństwo ekologiczne należy do jednych z ważniejszych problemów ówczesnego świata²⁷. Także i polska strategia bezpieczeństwa narodowego porusza ten problem w następujący sposób: *Interesy narodowe wynikają z fundamentalnych i niezmiennych wartości Polski, a ich realizacja stanowi dla państwa i jego mieszkańców potrzebę nadrzędną. Zgodnie z Konstytucją RP*

²¹ W. Fehler, *op. cit.*, s. 14.

²² *Ibidem*, s. 13-14.

²³ *Biocenoza – zespół populacji różnych gatunków zwierząt i roślin żyjących w określonym środowisku – biotopie, stanowiący autonomiczną jednostkę ekologiczną o biologicznej równowadze dynamicznej*. Por. *Mała encyklopedia PWN A-Z*.

²⁴ A. Malinowski, *Wstęp do ekologii człowieka*, [w:] A. Kumatowska (red.), *Ekologia. Jej związki z różnymi dziedzinami wiedzy*, Warszawa-Lódź, 1997, s. 171-179.

²⁵ M. Drozda, *Rodzaje katastrof ekologicznych wynikających z nieprawidłowej gospodarki odpadami*, [w:] M. Żuber (red.), *Katastrofy naturalne i cywilizacyjne. Dylematy współczesnego bezpieczeństwa.*, Wrocław 2011, s. 239.

²⁶ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2007, s. 5.

²⁷ A. Dobosz, E. Piedziuk, *Procesy budowania systemu bezpieczeństwa ekologicznego*, [w:] M. Żuber (red.), *Katastrofy naturalne i cywilizacyjne. Dylematy współczesnego bezpieczeństwa*, Wrocław 2011, s. 215.

należą do nich: (...) ochrona środowiska naturalnego w warunkach zrównoważonego rozwoju²⁸.

W Polsce powstało wiele dokumentów normatywnych chroniących środowisko naturalne, do których należą ustawy i rozporządzenia m.in. o: ochronie przyrody, ochronie zwierząt, dzikich gatunkach zwierząt objętych ochroną, dzikich gatunkach roślin objętych ochroną, dzikich gatunkach grzybów objętych ochroną, gatunkach zwierząt chronionych wyrządzających szkody, za które odpowiada Skarb Państwa, siedliskach przyrodniczych podlegających ochronie, prawo łowieckie, prawo wodne, lasach, zasadach uznawania lasów za ochronne, zasadach prowadzenia gospodarki leśnej w lasach ochronnych, ochronie gruntów rolnych i leśnych, rolnictwie ekologicznym, prawo ochrony środowiska, opłatach za korzystanie ze środowiska, Inspekcji Ochrony Środowiska, odpadach, rodzajach inwestycjach szczególnie szkodliwych dla środowiska i zdrowia ludzi.

Nasuwa się pytanie, dlaczego w ogóle zwrócono uwagę na bezpieczeństwo ekologiczne i ochronę przyrody? Co sprawia, że uznano to za jedną ze składowych ogólnego bezpieczeństwa państwa?

Na środowisko naturalne składają się ożywione i nieożywione elementy przyrody, które są ze sobą powiązane i wśród których istnieje równowaga. Człowiek natomiast, jest w ciągłej interakcji ze środowiskiem naturalnym²⁹. Częściową odpowiedzią na postawione pytanie niech będzie mowa Seattle'a, wodza Indian Suquamish, brzmiąca: *Czymże jest człowiek bez zwierząt? Gdyby odeszły wszystkie zwierzęta, szczęśliwy człowiek w wielkiej samotności ducha. Wszystkie rzeczy są ze sobą wzajemnie powiązane. Wszystko jest ze sobą związane jak krew, co wiąże jedną rodzinę. Wszystko jest połączone: (...) skaliste góry, soczyste łąki, ciepło ciała żrebaka i człowieka – wszystko należy do jednej rodziny (...)*³⁰. Przytoczona wypowiedź w dobitny sposób obrazuje, że w środowisku naturalnym wszystko jest ze sobą wzajemnie powiązane, co w rezultacie powoduje, że każda działalność człowieka ma wpływ na środowisko, w którym on funkcjonuje. Ponadto badania naukowe prowadzone w wielu państwach potwierdziły związek pomiędzy zjawiskami przyrodniczymi (klęskami żywiołowymi) występującymi coraz częściej na ziemi, a działalnością gospodarczą człowieka. Powoduje to, że ludzie coraz częściej zauważają narastającą konieczność życia w zgodzie ze środowiskiem naturalnym³¹. Jak już wcześniej wspomniano, strategię bezpieczeństwa narodowego, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej oraz wiele ustaw i rozporządzeń poruszają kwestię ogólnie pojętego bezpieczeństwa ekologicznego. Można zauważyć, że zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego należy do jednej z polityk prowadzonych przez państwo, której celem jest zapewnienie właściwego użytkowania środowiska gwarantującego zrównoważony rozwój³². Ponadto państwa powinny ze sobą współpracować na arenie międzynarodowej w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego, szczególnie biorąc pod uwagę międzynarodowy przepływ zanieczyszczonego powietrza czy wód granicznych. Istotną rolę odgrywa również kwestia awarii przemysłowych i transportowych, których rozmiar może mieć znaczący wpływ na środowisko naturalne państw sąsiednich. Przykładem niech będzie awaria elektrowni jądrowej w Czarnobylu, po której opad radioaktywny występował na terenie całej Europy. Skażeniem zostały objęte między innymi takie państwa, jak Niemcy, Austria, Czechy, Szwajcaria, Polska oraz państwa Skandynawii³³.

²⁸ *Strategia Bezpieczeństwa ...*, op. cit., s. 4.

²⁹ *Geografia – Encyklopedia szkolna*, Warszawa 2006.

³⁰ A. Kalinowska, *Ekologia – wybór przyszłości*, Warszawa 2002, s. 17.

³¹ A. Dobosz, E. Piedziuk, op. cit., s. 215-216.

³² *Ibidem*, s. 217.

³³ http://poznajatom.pl/aktualnosci/26_rocznica_awarii_reaktora_w_245/, [dostęp z dnia: 10.10.2012].

Jak już wcześniej zostało zaznaczone, bezpieczeństwo ma ścisły związek z zagrożeniem. Warto się zastanowić nad zagrożeniami bezpieczeństwa ekologicznego (rys. 2).

Rys. 2. Zagrożenia bezpieczeństwa ekologicznego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Bezpieczeństwo ekologiczne Rzeczypospolitej Polskiej*, <http://adamkorch.dl.interia.pl/>, s. 7, [dostęp z dnia: 10.10.2012].

Zagrożenia można podzielić na dwie grupy: ze względu na podejście podmiotowe – zagrożenia ekologiczne i ze względu na podejście przedmiotowe – naturalne i cywilizacyjne. Zagrożenia ekologiczne związane są z relacjami, jakie zachodzą pomiędzy człowiekiem a środowiskiem naturalnym, co może doprowadzić daną populację (biocenozy, biotopy) do wyginięcia. Źródłami takich zagrożeń są przede wszystkim działania człowieka, w efekcie których następuje nadmierna eksploatacja środowiska naturalnego, zanieczyszczenia uwalniane do środowiska, które mają pochodzenie przemysłowe, komunalne i transportowe oraz zniszczenia ekosystemów spowodowane odpadami toksycznymi, a także katastrofami ekologicznymi. Zagrożenia naturalne spowodowane są przez klęski i katastrofy naturalne, natomiast zagrożenia cywilizacyjne obejmują działalność człowieka, podczas której do środowiska wprowadzane są różnego rodzaju zanieczyszczenia³⁴.

³⁴ *Bezpieczeństwo ekologiczne...*, op. cit., s. 7, [dostęp z dnia: 10.10.2012].

3. PRZEMIANY USTROJOWE Z ROKU 1989 A OCHRONA ŚRODOWISKA

Polska obok ZSRR i NRD do roku 1989 należała do grupy najbardziej zanieczyszczonych krajów Europy. Powodem były procesy gospodarcze (industrializacja i urbanizacja). Służby kontrolne posiadały niewielką ilość sprzętu kontrolno-pomiarowego ze względu na brak jego produkcji w kraju oraz brak możliwości jego zakupu za granicą (waluta nie była wymienna). Stosunek wydatków na ochronę środowiska (0,3-0,5% dochodu narodowego) do strat materialnych ponoszonych ze względu na zanieczyszczenie środowiska (5-10% dochodu narodowego) był wymowny³⁵. Ponad 35% ludności kraju zamieszkiwało obszary uznawane za zagrożone pod względem ekologicznym, co stanowiło 11% powierzchni Polski. Obszary te wyznaczane były na podstawie siły koncentracji najbardziej uciążliwych i największych źródeł zanieczyszczeń środowiska pyłami, gazami, ściekami i odpadami. Ponadto na terenach miejsko-przemysłowych dopuszczalne normy zanieczyszczenia atmosfery były przekroczone³⁶. W przypadku cieków woda czysta występowała jedynie w 4% rzek, a w 35% długości rzek woda nie była zdatna nawet dla celów przemysłowych. Dużym problemem było składowanie odpadów, gdyż wszystkie odpady, bez wyjątku (w tym odpady niebezpieczne), trafiały na wysypiska śmieci. Polska wraz z krajami pogranicza ówczesnej Czechosłowacji oraz NRD nazywane były przez prasę zagraniczną „Czarnym Trójkątem”. To z tych krajów wychodziły opady kwaśnych deszczy, które później przemieszczały się poza ich granice, niosąc zagrożenie do innych państw³⁷.

Przedstawiona sytuacja sprawiła, że podjęto pierwsze kroki, które miały na celu pomóc coraz bardziej rujnowanemu środowisku naturalnemu. W latach 80. XX wieku postanowiono utworzyć system finansowania ochrony środowiska, do którego wpływały pieniądze pochodzące z kar za naruszenie przepisów ochrony środowiska oraz opłaty za korzystanie ze środowiska. Pomysł ten miał swoje początki już w 1922 roku, kiedy to zgodnie z Ustawą wodną z dnia 19 września 1922 roku wpływy z tytułu kar i opłat za korzystanie ze środowiska były przeznaczane na wspieranie budowli wodnych. W późniejszym czasie Ustawa o ochronie powietrza atmosferycznego z 1966 roku wprowadziła kary za nieprzestrzeganie norm ujętych w przepisach. Zgodnie z Ustawą z 31 stycznia 1980 roku o ochronie i kształtowaniu środowiska powstał Fundusz Ochrony Środowiska. Miał on postać specjalnie wydzielonych kont bankowych (centralnego i terenowych), z których fundusze terenowe dzielone były przez wojewodów (dotacja), natomiast fundusze centralne przez Ministra Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska. Oddzielnym funduszem był Fundusz Gospodarki Wodnej, na którego konto wpływały środki z tytułu opłat za korzystanie z wód. Dysponowanie tymi środkami leżało w gestii Ministra Rolnictwa. Środki uzyskiwane z tytułu opłat i kar za korzystanie ze środowiska nie były wystarczające w stosunku do potrzeb zniszczonego dotychczas środowiska, a wykorzystywanie dotacji budziło zastrzeżenia. W roku 1983, po utworzeniu Urzędu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, rozpoczęto prace nad systemem, pozwalającym na zwiększenie nakładów na ochronę środowiska bez jednoczesnego zwiększania opłat, mogących w znaczący sposób obciążać podmioty gospodarcze. Prace te były kon-

³⁵ Polityka Ekologiczna Państwa w latach 2009-2012 z perspektywą do roku 2016.

³⁶ *20 lat na rzecz ekorozwoju. Odnawialne źródło finansowania*, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, s. 5-9, http://www.nfosigw.gov.pl/gfx/nfosigw/userfiles/files/faq/life/publikacja_20_lat_na_rzecz_ekorozwoju.pdf, [dostęp z dnia: 25.12.2012].

³⁷ *Ibidem*, s. 5-9.

tynuowane pod patronatem Ministerstwa Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych po roku 1985³⁸.

Bardzo ważnym krokiem w dziedzinie ochrony środowiska były prace stolika ekologicznego w ramach obrad Okrągłego Stołu. Stwierdzono konieczność stworzenia takiego systemu ochrony środowiska, w którym będzie istniał samodzielny pod względem prawnym i organizacyjnym podmiot mający w dyspozycji środki szczebla centralnego, a także podmioty szczebla wojewódzkiego o podległości samorządowej. W wyniku obrad Okrągłego Stołu pojawiła się nowelizacja Ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska, na mocy której wraz z zarządzeniem nr 11 Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, rozpoczął swą działalność Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, które na ten czas nie posiadały osobowości prawnej. Wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej uzyskały osobowość prawną w połowie roku 1993, co było swoistym potwierdzeniem tego, że system finansowania ochrony środowiska został zorganizowany w sposób poprawny. Uzyskanie przez wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej samodzielności i osobowości prawnej sprawiło, że wszelkie środki pieniężne uzyskane z tytułu opłat i kar za korzystanie ze środowiska, które wpływają na konta funduszy, przeznaczone są na jego ochronę. Osobowość prawną umożliwiła także zaciąganie zobowiązań oraz podpisywanie umów, np. udzielanie pożyczek³⁹. Ponadto w tym samym czasie powołano do życia gminne fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej. W roku 1999 system uzupełniły powiatowe fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej⁴⁰.

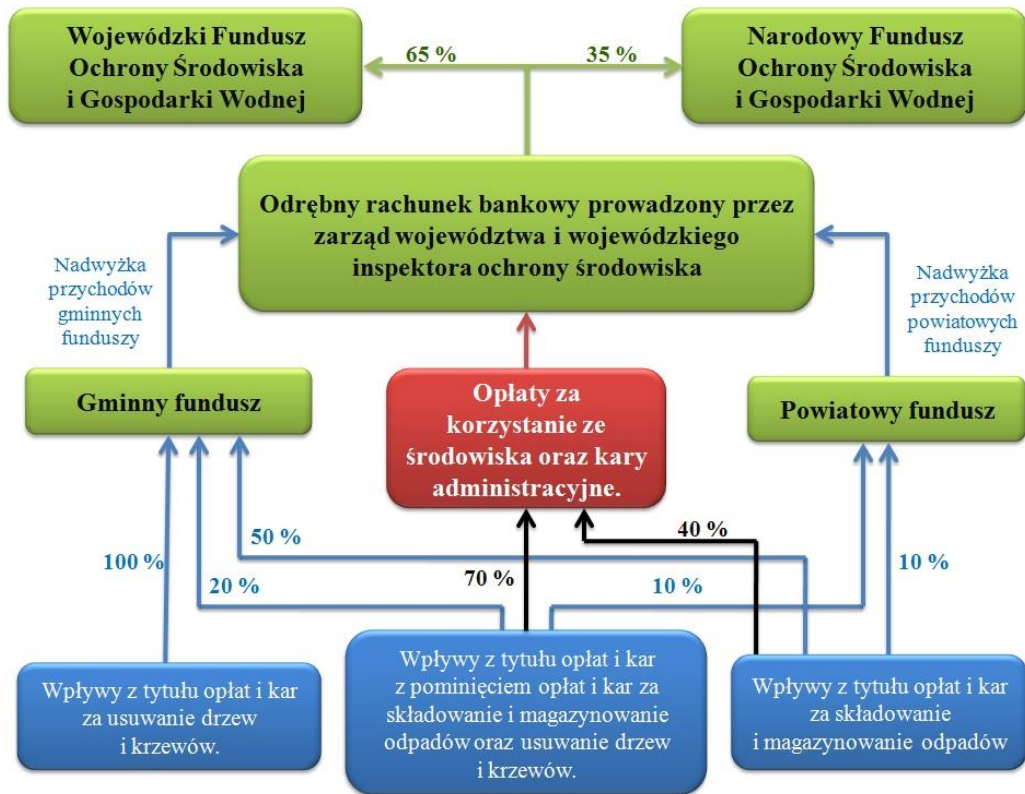
PODSUMOWANIE

Przemiany ustrojowe z roku 1989 były przełomem w zakresie ochrony środowiska w Polsce. To dzięki nim stworzony został system umożliwiający egzekwowanie kar za naruszanie stanu środowiska naturalnego, czego efektem było odstraszenie od postępowania naruszającego stan środowiska oraz wykorzystywanie środków finansowych uzyskanych z kar i opłat za korzystanie ze środowiska na działalność proekologiczną. Należy pamiętać, że ochrona środowiska ściśle związana jest z bezpieczeństwem ekologicznym, dlatego też utworzenie systemu finansowania ochrony środowiska jest niejako systemem finansowania przedsięwzięć związanych z poprawą bezpieczeństwa ekologicznego. Potwierdzeniem skuteczności opracowanego wtedy systemu finansowania ochrony środowiska niech będzie także fakt, że utworzone fundusze ochrony środowiska funkcjonują do dzisiaj i spełniają swoją rolę. Na rysunku 3. zobrazowany został system finansowania ochrony środowiska poprzez fundusze ochrony środowiska.

³⁸ 20 lat na rzecz ekorozwoju ..., op. cit., s. 5-9.

³⁹ 15 lat działalności WFOŚiGW w Polsce, <http://www.wfosigw.pl/strona-glowna/aktualnosci/477>, [dostęp z dnia: 25.12.2012].

⁴⁰ 20 lat na rzecz ekorozwoju..., op.cit., s. 5-9.

Rys. 3. Podział środków pochodzących z opłat i kar za korzystanie ze środowiska pomiędzy poszczególne fundusze ochrony środowiska

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska* oraz *Publikacji 20 lat na rzecz ekorozwoju*.

BIBLIOGRAFIA

1. *Bezpieczeństwo ekologiczne Rzeczypospolitej Polskiej*, s.7, <http://adamkorc.dl.interia.pl/>.
2. Dobosz A., Piedziuk, E. *Procesy budowania systemu bezpieczeństwa ekologicznego*, [w:] M. Żuber (red.), *Katastrofy naturalne i cywilizacyjne. Dylematy współczesnego bezpieczeństwa*, Wrocław 2011.
3. Drozda M., *Rodzaje katastrof ekologicznych wynikających z nieprawidłowej gospodarki odpadami*, [w:] M. Żuber (red.), *Katastrofy naturalne i cywilizacyjne. Dylematy współczesnego bezpieczeństwa*, Wrocław 2011.
4. Fehler W., *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski*, Warszawa 2012.
5. *Geografia – Encyklopedia szkolna*, Warszawa 2006.
6. Griffin R. W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 2006.
7. <http://isap.sejm.gov.pl/KeywordServlet?viewName=thasO&passName=ochrona%20%20C5%9Brodowiska>.
8. http://poznajatom.pl/aktualnosci/26_rocznica_awarii_reaktora_w_,245/.
9. <http://sjp.pwn.pl/sloownik/>.
10. <http://www.igpw.pila.pl/innowacje/173;informacje-o-projekcie/181;akademickie-inkubatory-przedsiębiorczości/>.
11. Kalinowska A., *Ekologia – wybór przyszłości*, Warszawa 2002.
12. Korzeniowski L. F., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Warszawa 2012.
13. Malinowski A., *Wstęp do ekologii człowieka*, [w:] A. Kurnatowska (red.), *Ekologia. Jej związki z różnymi dziedzinami wiedzy*, Warszawa-Łódź, 1997.
14. Mała encyklopedia PWN A-Z.
15. Michałowska G., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, [w:] D.B. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa 1997.
16. Pietraś M., *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie*, Lublin 1996.
17. *Polityka Ekologiczna Państwa w latach 2009-2012 z perspektywą do roku 2016*.
18. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002.
19. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2007.
20. Tyrała P., *Zarządzanie kryzysowe. Ryzyko – bezpieczeństwo – obronność*, Toruń 2001.
21. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska*.
22. Włoch R., *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa*, [w:] K. A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska (red.), *Bezpieczeństwo państwa*, Warszawa 2009.
23. Wojtaszczyk K. A., *Bezpieczeństwo państwa – konceptualizacja pojęć*, [w:] K. A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska (red.), *Bezpieczeństwo państwa*, Warszawa 2009.
24. Zajac J., *Bezpieczeństwo państwa*, [w:] K. A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska (red.), *Bezpieczeństwo państwa*, Warszawa 2009.
25. Zawadzki P. W., *Bezpieczeństwo społeczne*, [w:] K. A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska (red.), *Bezpieczeństwo państwa*, Warszawa 2009.
26. *15 lat działalności WFOŚiGW w Polsce*, <http://www.wfosigw.pl/strona-glowna/aktualnosci/477>.
27. *20 lat na rzecz ekorozwoju. Odnawialne źródło finansowania*, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, http://www.nfosigw.gov.pl/gfx/nfosigw/userfiles/files/faq/life/publikacja_20_lat_na_rzecz_ekorozwoju.pdf.

THE IMPACT OF THE POLITICAL TRANSFORMATION IN POLAND SINCE 1989 ON AN IMPROVEMENT OF ITS ENVIRONMENTAL SECURITY

SUMMARY

Environmental security is a very rarely described issue. However, we should realize that environmental matters strongly influence other areas of the security affairs due to interconnections between each of them. Before 1989 there was not much attention to protect natural environment in Poland, which is directly related to environmental security. It has resulted in severe environmental pollution. After the Round Table Talks in 1989, a system of sanctions to enforce a protection of the natural environment in Poland has been establish. It still allows to raise funds to preserve and protect the natural environment in Poland.

Keywords: *environmental security, ecology, environmental protection, funds*